

ข้อคิดคติธรรมเรื่องแพะในปีมะแม

ศุขญา ศิริชัยกร*

ความนำ

เรื่องแพะ หรือคติธรรมเรื่องแพะในปีมะแม เป็นเรื่องที่ไม่มีการเขียนมาก่อน เพราะเรื่องแพะมีข้อมูลในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามาก่อนข้างน้อย และการที่จะนำเอาคติธรรมจากเรื่องแพะก็มีน้อยตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องแพะจะมีข้อมูลจำกัด แต่ผู้เขียนก็มีกุศลเจตนาเพื่อที่จะเผยแพร่เรื่องราวของแพะ จึงต้องใช้เวลาค้นคว้าเป็นเวลาแรมเดือน เมื่อมีข้อมูลที่ค้นคว้าแล้ว ทำให้ได้รู้ว่า คุณธรรมที่แพะฝากไว้ให้คิดมีอยู่อย่างไม่จำกัด เพราะเรื่องราวของแพะ ก่อนตายได้พูดไว้ว่า “ดีใจที่จะพ้นจากทุกข์ในวันนี้ที่ต้องถูกฆ่ามา ๕๐๐ชาติเพราะการฆ่าสัตว์ทำบุญนั้นเอง แต่ที่ร้องไห้เพราะสงสารอาจารย์ที่สั่งให้ฆ่าสัตว์ทำบุญต่อไปอาจารย์ก็จะได้รับผลกรรมเหมือนอย่างที่ท่านได้รับมา” เพราะได้ฟังอย่างนี้ หลายคนก็ได้สติงดการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตลง แพะเป็นสัตว์ที่ผสมพันธุ์ปะปนกัน ซึ่งต่างจากมนุษย์ที่มีจริยธรรมที่ทำให้มนุษย์เป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ แพะถูกฆ่าเป็นสัตว์บูชายัญของพราหมณ์มาเป็นเวลานานแสนนาน แพะทำหน้าที่แบกภาระไปทิ้งบาปให้มนุษย์เพื่อลบบาปของมนุษย์ แพะมีประโยชน์หลายอย่าง ขนแพะ เป็นขนที่อ่อนนุ่มใช้ทำที่นั่งก็ได้ นมแพะก็เป็นโภชนาการประณีต สิ่งที่มีประโยชน์ เนยใสบางชนิดก็นำมาจากนมแพะ นอกจากนี้ แม้แต่ชื่อแพะใช้ปราบคนที่พูดมากให้เงียบเสียงหยุดพูดได้ เรื่องราวของแพะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและหนังสืออื่นที่เกี่ยวข้องจะเป็นอย่างไร จะนำเสนอให้ทราบดังนี้

ความหมายของแพะ

คำว่า แพะ เป็นสัตว์เคี้ยวเอื้อง เป็นสัตว์กึ่งคู่ขนาดกลาง มีความอดทน แข็งแรง และทนทานต่อโรค ได้ดีกว่าสัตว์กึ่งคู่อื่น ๆ สามารถปีนป่ายที่สูงโดยเฉพาะโซดหินหรือภูเขาได้ดี ขนหยาบสีดำ ขาว หรือน้ำตาล มีเขา ๑ คู่ ตัวผู้มีเครา หางสั้น และมีคำที่เกี่ยวกับ แพะ เช่น ป่าแพะ เป็นป่าแดง พบในที่แห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ มีกรวดปน เป็นที่โล่งซึ่งประกอบด้วยไม้พุ่มเล็ก ๆ เคราแพะ เป็นเคราได้คางที่ไวยาวเรียวยาวแหลมคล้ายขนใต้คางของแพะ แพะ ในตำนานบอกเล่า มีความสามารถทำเสียงเลียนแบบส่งเสียงต่าง ๆ ได้รวมถึงเสียงคน ปกติเป็นสัตว์ที่ขี้ขาย แต่ถ้าไปยุ่งกับมัน ก็อาจจะเป็นอันตรายได้ และในชาดกอธิบายลักษณะของแพะไว้ว่า แพะมีเขาโค้งและมีหูเป็นก้นกบ แพะกินหญ้ากินใบไม้ มี ๔ เท้า ๘ กีบ ๘ เล็บ^๑

* รองผู้อำนวยการกองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๑ ชุ.ชา.ทวาทสก.(ไทย) ๒๗/๙๙/๓๘๙

แพะในคัมภีร์วินัยปิฎก

เรื่องราวของแพะ มีกล่าวไว้หลายแห่ง เช่น ในพระวินัยปิฎก กล่าวไว้ว่า แพะสามารถเลี้ยงเป็นอาชีพได้ ดังเช่นวัวหรือคนเลี้ยงวัว ในมหาวิภังค์กล่าวไว้ว่า ในป่าอันธวัน เขตกรุงสาวัตถี หญิงเลี้ยงแพะคนหนึ่ง^๒ และแพะบางตัวมีดีที่ขน ทำให้รอดชีวิตได้ ในมหาวิภังค์ กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า ฟังว่า คำว่า “ขน” ในที่นี้ หมายถึงเพศบรรพชิต คือผ้ากาสาฬหพัศตร์ที่ท่านพระธนิยะห่มอยู่ ท่านธนิยะทำความผิดลักไม้ของหลวง ควรถูกจับฆ่าหรือจองจำ แต่ท่านนุ่งห่มผ้ากาสาฬหพัศตร์อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ จึงรอดตัวจากการถูกฆ่าถูกจองจำ ท่านอุปมา เหมือนแพะมีขนยาวที่จะถูกฆ่ากินเนื้อ พอดีมีบุรุษคนหนึ่งเห็นว่า ขนแพะนี้มีราคา จึงเอาแพะที่ขนสั้น ๒ ตัวมาแลกไป แพะขนยาวจึงรอดตัวเพราะขน^๓ ในอาบัติสังฆาทิเสสมหาวิภังค์ ใช้เรื่องแพะกล่าวหากันเสพเมถุน ดังคำว่า พระเมตติยะและพระภุมมชกะ กำลังลงจากภูเขาศิขณภูมู มองเห็นแพะตัวผู้กับตัวเมียกำลังสืบพันธุ์กัน จึงกล่าวว่า เอาเถิดพวกเราจะสมมติแพะตัวผู้เป็นพระทัฬหพัศลบุตร สมมติแพะตัวเมียเป็นภิกษุณีเมตติยาจักกล่าวว่า “ครั้งก่อนพวกเรากล่าวหาพระทัฬหพัศลบุตร ด้วยได้ยินมา แต่บัดนี้พวกเราได้เห็นพระทัฬหพัศลบุตรเสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยาด้วยตนเอง” ท่านทั้งสองได้สมมติพระทัฬหพัศลบุตรเป็นแพะตัวผู้ สมมติภิกษุณีเมตติยาเป็นแพะตัวเมียแล้วแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ^๔ หรือใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของแพะ เป็นเครื่องใช้สอย เช่น สวมรองเท้า หูงอนมีรูปทรงคล้ายเขาแพะ^๕

แพะ เป็นสาเหตุแห่งที่มาของชื่อ คำว่า ต้นนิโครธ หรือคำว่า ต้นไทร ก็เรียกกันโดยทั่วไป แต่เพราะคนเลี้ยงแพะชอบไปอาศัยร่มเงา จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าชพาลนิโครธ ดังคำว่า ไม่จำพวกไทรหรือกร่างของอินเดีย พวกคนเลี้ยงแพะชอบมานั่งที่ร่มเงาของต้นนิโครธนี้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าชพาลนิโครธ^๖ ใช้เป็นคำด่า สมัยก่อน คำด่า เป็นคำหยาบ และหากด่าว่า ท่านเป็นแพะ ก็เรียกว่าเป็นผู้ด่าหยาบเช่นกัน ดังคำว่า ท่านเป็นอูฐ ท่านเป็นแพะ ท่านเป็นโค ท่านเป็นลา ท่านเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ท่านเป็นสัตว์นรก ท่านไม่มีสுகติ หวังได้แต่ทุกตีเท่านั้น คำด่าที่เกี่ยวกับการร่วมประเวณี หรือคำด่าที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศของชายหญิงนี้จัดเป็นคำด่าหยาบ^๗ หรือกล่าวถึงภิกษุบางพวกมีความประพฤติดีดั่งอูฐ มีความประพฤติดีดั่งแพะ^๘

^๒ วิ.ม.หา.(ไทย) ๑/๓๔/๖๔.

^๓ วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๓๑๘

^๔ วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๓๙๑/๔๓๐.

^๕ วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๔๖/๑๕.

^๖ วิ.อ. ๓/๔/๘;

^๗ วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๑๕/๒๐๔.

^๘ วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๒๗/๒๑๖.

เรื่องราวของแพะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

เช่น กีฬาการแข่งขันแพะ ดังคำว่า การแข่งขันแพะ การแข่งขันแกะ^๙ หรือเป็นอาชีพให้แก่คนได้ เช่นคนที่ทำนายเกี่ยวกับแพะ ดังคำว่า ลักษณะแพะ ลักษณะแกะ

ในโลสกชาดก กล่าวถึงแพะปลอมไว้ ดังคำว่า มิตตวินทุกะจับขาแพะแล้วเส้รำโศกอยู่^{๑๐}

ในจัมมสาฎกชาดก กล่าวถึง ปริพาชกประคองแขนทั้ง ๒ ข้างคร่ำครวญอยู่ว่า ช่วยด้วย แพะฆ่าคน ประพฤติพรหมจรรย์^{๑๑}

ในอุสชาดก กล่าวถึงลักษณะอาการของแพะไว้ว่า พระราชาประทับยืนที่ธรณีประตู ตรัสอีกว่าการที่เจ้ากระสับกระส่ายอยู่เหมือนแพะตาบอดในไรผักกาด และเจ้านอนอยู่ใต้แท่นบรรทม ทั้งหมดนั้นเรารู้แล้ว^{๑๒}

ในอุหมการีชาดกกล่าวว่า เป็นสัตว์ที่ต้องดูแล ดังคำว่า เขาพอใจพวกละมั่ง เลยไม่เอาใจใส่พวกแพะ มันจะมาหรือจะไปก็ไม่รับรู้ แพะเหล่านั้นของเขาจึงพินาศไป^{๑๓}

ในทีปิชาดก^{๑๔} กล่าวถึงแพะอ่อนวอนเสื่อเหลือง แต่สุดท้าย ก็ถูกเสื่อเหลืองกัดตาย ในที่สุด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมื่อแม่แพะคร่ำครวญอยู่อย่างนี้ เจ้าเสื่อเหลืองสัตว์กินเนื้อเลือดก็ปราดเข้าขย้ำคอ ถ้อยคำเป็นสุภาชิตย่อมไม่มีในคนโหดร้าย

ในเมณฑกปัญหชาดก กล่าวไว้ว่า คนทั้งหลายถลกหนังแพะทำเป็นเครื่องลาดหลังม้า เพราะนั่งสบาย ในตักการิชชาดก กล่าวไว้ว่าบางครั้งแพะก็ชนเหมือนกัน ดังคำว่า แม่แพะที่เขามูกมัดไว้ที่พุ่มกอไผ่ คีบกะนอนง คืดเท้าไปกระทบมิดตาบจึงถูกเขาใช้มิดตาบเล่มนั้นเขียดคอของมัน^{๑๕}

ในทสพราหมณชาดก กล่าวไว้ว่าเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง ดังคำที่วิธูรบัณฑิตแนะนำว่า พราหมณ์อีกพวกหนึ่งให้กระทำการกรรมและพาดิขกรรมเลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ^{๑๖} เป็นสัตว์ที่เขาเลี้ยงไว้ฆ่ากินเป็นอาหาร บางครั้งศัตรูก็ใช้รูปแพะนั้นแหละฆ่าทำลายแพะกันเอง ดังเช่นหมาในแปลงเป็นแพะ กัดกินแพะทั้งฝูง^{๑๗}

ในมหาชนกชาดกกล่าวไว้ว่า ใช้แพะเทียมรถได้ เช่น ยานคือแพะ เดินทางด้วยแพะ^{๑๘}

^๙ ที.สี.(ไทย) ๙/๑๓/๖,๒๒/๙.

^{๑๐} ชู.ชา.เอกก.(ไทย) ๒๗/๔๑/๑๘.

^{๑๑} ชู.ชา.จตุกก.(ไทย) ๒๗/๙๕/๗๖.

^{๑๒} ชู.ชา.จตุกก.(ไทย) ๒๗/๑๙๒/๑๘๑

^{๑๓} ชู.ชา.สตตก.(ไทย) ๒๗/๑๓/๒๗๘.

^{๑๔} ชู.ชา.อภุฎก.(ไทย) ๒๗/๙๔/๓๐๐.

^{๑๕} ชู.ชา.เตรสก.(ไทย) ๒๗/๑๐๙/๑๑๔

^{๑๖} ชู.ชา.ปกิณณก.(ไทย) ๒๗/๒๔๗/๔๖๑

^{๑๗} ชู.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๕๙/๓๐

^{๑๘} (ชู.ชา.ม.(ไทย) ๒๘/๑๘๔/๒๑๒,ชู.ม.(ไทย) ๒๙/๒/๔)

เป็นสัญลักษณ์แห่งเหตุการณ์บ้านเมือง หากมีการลักกัน เช่น ลักแพะ ก็แสดงว่าบ้านเมืองเศรษฐกิจไม่ดี โจรผู้ร้ายชุก ดังคำในเนมิราชชาดก^{๑๙}

ในสัตว์ที่จำต้องพราดลูก ดังคำในมหาเวสสันดรชาดก กล่าวไว้ว่า แม่แพะและแม่เนื้อละลูกน้อยไปหากิน และเมื่อแม่ไปข้างนอก ลูกแพะหรือลูกเนื้อคอยพะง้อหาแม่^{๒๐}

ในมหานิทเทศ กล่าวไว้ว่า จัดเป็นวัตถุแกม จัดเป็นสัตว์เลี้ยง ดังคำว่า สัตว์เลี้ยง ได้แก่ แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า และลา หรือตั้งคำว่า การแข่งขันแพะ^{๒๑}

คติธรรมจากแพะ

เรื่องแพะสอนธรรม มีเรื่องเล่าไว้ว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาเห็นเหตุที่อาจารย์ทศปาโมกษ์สั่งให้พวกศิษย์นำแพะตัวหนึ่งไปอาบน้ำให้ประดับเครื่องประดับอย่างสวยงามก่อนที่จะนำมาฆ่าเพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย แต่แพะกลับหัวเราะแล้วร้องให้ สอบถามจึงทราบว่าเป็นแพะหัวเราะเพราะดีใจที่จะพ้นจากทุกข์ในวันนี้ที่ต้องถูกฆ่ามา ๕๐๐ ชาติเพราะการฆ่าสัตว์ทำบุญนั่นเอง แต่ที่ร้องให้เพราะสงสารอาจารย์ที่สั่งให้ฆ่าสัตว์ทำบุญ ต่อไปอาจารย์ก็จะได้รับผลกรรมเหมือนอย่างที่ท่านได้รับมา อาจารย์ทศปาโมกษ์ให้ดูแลรักษาแพะอย่างดีไม่ให้ใครทำร้ายแต่พอแพะไปกินหญ้าที่ลานหินลาด ฟ้าผ่าลงมาถูกแผ่นดินหินลาดหล่นลงมาตัดคอแพะขาด รุกขเทวดาจึงได้ปรากฏตนแล้วแสดงธรรมแก่มหาชนว่า ถ้าสัตว์รู้ว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นทุกข์ สัตว์จึงไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมเศร้าโศก หรือตั้งเรื่องราวในโลสกชาดก เรื่องคนโลเลต้องเศร้าโศก ซึ่งเล่าไว้ว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทศปาโมกษ์ ได้สอนศิลปวิทยาแก่ศิษย์จำนวนมาก แต่นายมิตตวินทุกะ ผู้เป็นศิษย์ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียนชอบหนีไปเที่ยวจนถูกจับด้วยข้อหาว่าขโมยแพะท่าน จึงกล่าวว่า ผู้ที่ไม่ทำตามคำสอนของผู้หวังดี มีจิตอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ย่อมไม่ได้รับความเดือดร้อน

ข้อคิดจากแพะ

ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนที่เกี่ยวกับแพะหลายเรื่องเช่น ออย่าอยู่กันอย่าแพะ หมายถึงไม่พูดคุยกันเลย ดังคำในมหาเวสสันดรชาดก กล่าวไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าโมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่ไม่ผาสุกเลย ยังยืนยันว่า เป็นอยู่ผาสุก ทราบว่าโมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่ร่วมกันอย่างปศุสัตว์ ยังยืนยันว่าเป็นอยู่ผาสุก ทราบว่า โมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่ร่วมกันอย่างแพะ ยังยืนยันว่า เป็นผาสุกอยู่ ทราบว่า โมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่ร่วมกันอย่างศัตรู ยังยืนยันว่า อยู่เป็นผาสุก ซึ่งอรรถกถาอธิบายไว้ว่า คำว่า อยู่ร่วมกันอย่างปศุสัตว์ หมายถึง อยู่ร่วมกันโดยไม่มีการถามสุขทุกข์ของกันและกัน เพราะปศุสัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่บอก

^{๑๙} ขุ.ชา.ม.(ไทย) ๒๘/๒๗๗/๒๐๕

^{๒๐} ขุ.ชา.ม.(ไทย) ๒๘/๒๒๐๕/๕๐๕

^{๒๑} ขุ.ม.(ไทย) ๒๘/๑/๑,๙๓/๒๘๘

สุขทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตนให้ใครทราบ และไม่ทำปฏิสันถารต่อกัน^{๒๒} บางครั้งแพะ ก็ทำลายข้าวของเสียหาย ดังเช่นคำว่า อารามไม่มีรั้วล้อม แพะบ้าง ปศุสัตว์บ้างทำสิ่งที่ปลุกไว้เสียหาย^{๒๓} หรือแทะผ้าให้เสียหาย ซึ่งเป็นผ้าบังสุกุลที่ภิกษุพิจารณาได้มา เพราะเป็นผ้าที่แพะแทะ^{๒๔} และในทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุไม่รับแพะและแกะมาเลี้ยง ดังคำในอเชพกสูตรว่า พระสมณโคดมทรงเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ^{๒๕} หรือดังคำว่า สัตว์ที่เว้นขาดจากการรับแพะและแกะมีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการรับแพะและแกะมีจำนวนมากกว่า ฯลฯ^{๒๖} แพะเป็นสัตว์สำส่อน ดังคำในจริยสูตร^{๒๗} สุกกธัมมสูตร^{๒๘} และอังคุตตรนิกาย กล่าวไว้ว่า ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายมีอายุขัย ๑๐ ปี พวกเขาจักไม่มีจิตคิดเคาพยาเกรงว่า ‘แม่’ ว่า ‘ป่า น้ำ’ ว่า ‘ป่าสะไถ้ น้ำสะไถ้’ ว่า ‘ภรรยาของอาจารย์’ หรือว่า ‘ภรรยาของครู’ สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เป็นเสมือน แพะ แกะ ไก่สุกร สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น^{๒๙} และง่ามแบบเขาแพะนี้ใช้กัดหัวงูได้ ดังคำว่า งูพิษตัวใหญ่ จะพึงใช้ไม่มีง่ามเหมือนเขาแพะกัดไว้แน่น^{๓๐} และเป็นสัตว์ที่ตกอยู่ในสภาวะที่ไม่เที่ยง ดังคำว่า บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ทอง เงิน เรียกว่าสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา สิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา^{๓๑} ในติงสมัตตสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โลหิตที่หลั่งไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ฯลฯ เกิดเป็นแพะ ฯลฯ เกิดเป็นเนื้อ ฯลฯ เกิดเป็นสุกร ฯลฯ เกิดเป็นไก่ ฯลฯ^{๓๒} ในอุชชยสูตร^{๓๓} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ เราไม่ได้สรรเสริญยัญญุไปเสียทุกอย่าง และเราก็ไม่ได้ติเตียนยัญญุไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญยัญญุที่มีกิริยา ๑ คือ ยัญญุที่มีการฆ่าโค ๑ ยัญญุที่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญญุที่มีการฆ่าไก่ สุกร ๑ ยัญญุที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลุอรหัตตมรรคยอมไม่เกี่ยวข้องกับยัญญุที่มีกิริยาอย่างนั้น พราหมณ์ แต่เราสรรเสริญ

^{๒๒} วิ.อ. ๓/๒๐๙/๑๕๔

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๓/๑๐๙.

^{๒๔} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๕.

^{๒๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐/๕.

^{๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙๑๑๕๘/๖๔๙.

^{๒๗} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔/๖๓.

^{๒๘} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๒/๓๙๐.

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๙/๑๐๓/๗๔.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๙/๒๕๔.

^{๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๔/๒๙๗.

^{๓๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๗.

^{๓๓} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑๓๙/๖๔.

ยัญที่ไม่มีกิริยา คือนิจทาน และอนุกุลยัญ คือยัญที่ไม่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร ๑ ยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรค ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญที่ไม่มีกิริยาอย่างนี้, ในลัทธิอื่นก็ไม่สนับสนุนการฆ่าสัตว์ เช่น ปุณณะ กัสสปะ บัญญัติคนฆ่าแพะ คนฆ่าสุกร พรานนก พรานเนื้อ ชาวประมงโจร เพชฌฆาต เจ้าหน้าที่เรือนจำ หรือคนทำงานที่โหดร้ายอื่น ๆ ว่าเป็นกัณหาภิชชาติ,^{๓๔} ในพราหมณ์อัมมิกสูตร กล่าวถึงแพะดีที่อดทนไว้ว่า แมโคนมทั้งหลายสงบเสงี่ยมเหมือนแม่แพะถึงจะถูกคนเลี้ยงรีดนมใส่หม้อ ก็ไม่ใช่ทำหรือเขาอย่างใดอย่างหนึ่งทำอันตรายเลย,^{๓๕} ในปุสสเถรคาถา พระปุสสเถระ^{๓๖} กล่าวอ้างถึงแพะเป็นเหตุแต่กล่าวถึงอนาคตภพหน้าไว้ว่า ในกาลภพหน้า ภิกษุทั้งหลายจะมีปัญญาทรมพากันยินดี เงิน ทอง ไร่นา สวน แพะ แกะ และคนใช้ชายหญิง จะเป็นคนอันธพาล ชอบมุ่งแต่จะตำหนิติเตียน ไม่ตั้งมั่นในศีล ถือตัวจัด โหดร้ายเที่ยวไปขบถก่อการทะเลาะวิวาท ทั้งจะมีใจฟุ้งซ่าน นุ่งห่มแต่จีวรสีเขียวเที่ยวทำตัวดังพระอริยะ จะใช้น้ำมันแต่งผมให้งดงามเป็นคนทะเลาะแหวะเหลวไหล ใช้ยาหยอดแต่งตา นุ่งห่มจีวรสีงาช้าง เที่ยวไปตามถนนหนทาง จะรังเกียจผ้ากาสาวะซึ่งย้อมดีแล้ว ที่พระอริยะทั้งหลายไม่รังเกียจเป็นธงชัยของพระอรหันต์ชอบใช้แต่ผ้าขาว จะมุ่งแต่ลาภ เกียรติยศ มีความเพียรย่อหย่อน รังเกียจเสนาสนะป่า ชอบอยู่แต่เสนาสนะใกล้บ้าน จะไม่สำรวม เที่ยวประพฤติดตามพวกภิกษุ ที่ยินดีในมิฉฉาชีพ ได้ลาภอยู่เสมอ ๆ, ในอิสิทาสีเถรีคาถา กล่าวไว้ว่า พระอัมพาลีเคยเกิดเป็นลูกแพะตาบอด,^{๓๗} โนมหาสุปินชาตก^{๓๘} ก็มีข้อความแปลก เป็นการท่านายอนาคตภพหน้าไว้ว่า หงส์ทองทั้งหลายแวดล้อมกา เสือเหลืองกลัวแพะ ความฝันเป็นไปโดยวิปริต

ประโยชน์ที่ได้รับจากแพะ

เป็นเรื่องใช้สอย ในทางพระพุทธศาสนา ใครคงได้ยินคำว่า ขนเจียม คำว่าขนเจียน หมายถึงขนแพะ อรรถกถาอธิบายว่า คำว่า “ขนเจียม” ในที่นี้คือขนแพะหรือขนแกะ (เอพกลอม) และผ้าบางชนิด เช่น ผ้าโกเชาว์ ก็ทำมาจากขนแพะ ดังคำในอรรถกถาอธิบายว่า ผ้าโกเชาว์ คือ ผ้าทำด้วยขนแพะ ผ้าโกเชาว์ผืนใหญ่ไม่ควร ส่วนผ้าโกเชาว์ปกติทั่วไป ควรอยู่^{๓๙} อรรถกถาอธิบายว่า ผ้าโกเชาว์ หมายถึงผ้าที่ทำด้วยขนแพะหรือขนแกะผืนใหญ่ มีขนยาวเกิน ๔ นิ้ว^{๔๐}

^{๓๔} อ.จ.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๕๗/๕๔๔.

^{๓๕} ขุ.สุ.(ไทย) ๒๕/๓๑๒/๕๗๑.

^{๓๖} ขุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๔๕๗/๔๙๗.

^{๓๗} ขุ.เถรี.(ไทย) ๒๖/๔๔๒/๖๒๗.

^{๓๘} ขุ.ชา.เอกก.(ไทย) ๒๗/๗๗/๓๒.

^{๓๙} วิ.อ. ๓/๓๓๗/๒๐๘.

^{๔๐} วิ.อ. ๓/๒๕๔/๑๖๘.

ของที่ได้มาจากแพะ เช่น นมแพะ ดังคำว่า ที่ชื่อว่า เนยใส ได้แก่ เนยใสทำจากนํ้านมโคบ้าง เนยใสทำจากนํ้านมแพะบ้าง เนยใสทำจากนํ้านมกระบือบ้าง^{๕๑} และนมแพะนี้จัดเป็นโภชนะอันประณีต ดังคำว่า คำว่า โภชนะอันประณีต ความว่า ที่ชื่อว่าเนยใส ได้แก่ เนยใสที่ทำจากนํ้านมโค เนยใสที่ทำจากนํ้านมแพะ^{๕๒} และเนยใสบางชนิดก็ทำมาจากนมแพะ^{๕๓} หรือนมสด บางชนิดก็นำมาจากนมแพะ ดังคำว่า ที่ชื่อว่า นมสด ได้แก่ นํ้านมโค นํ้านมแพะ นํ้านมกระบือ หรือนํ้านมสัตว์ที่มีมังสะเป็นกบปิยะ^{๕๔} ในบางแห่งใช้หนังแพะมาทำเครื่องปูลาด ดังคำว่า ในอวันตัททกขิณาบถ มีหนังที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค^{๕๕} และพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตหนังที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ และหนังมฤค เฉพาะในอวันตัททกขิณาบถ และหมวดแพะ บางครั้งก็ทำให้เป็นที่นิยม เช่น นักร้อง สายัณห์ สัญญา ก็มีหมวดแพะ แม้ในพระไตรปิฎก ก็นิยมไว้หมวดแพะเช่นกัน ดังคำว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ช่วยกันแต่งหมวด ... ปล่อยหมวดไวยาว ... ไวยุครายาว (เหมือนหมวดแพะ)^{๕๖}

ใช้เป็นอุปกรณ์แก้ไข ในสาहितตกชาตก ศิลปะในการติดก้อนกรวด อำมาตย์โพธิสัตว์เข้าไปเฝ้าพระราชาราบพูลลาไปเรียนศิลปะว่า ขึ้นชื่อว่าศิลปะแม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ก็สามารถให้สำเร็จประโยชน์ได้ โดยแท้ ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรหมู่บ้านในทิศทั้ง ๔ ที่คนง่อยได้แล้วเพราะการติดมูลแพะ^{๕๗} ในวงชาตก กล่าวถึงท้าวสักกะแปลงกายเป็นแพะหลอกหมาใน ดังคำว่า ท้าวสักกะทรงทราบถึงข้อปฏิบัติของหมาในนั้นแล้วทรงจำแลงเพศเป็นแพะเข้าไปหาหมาในนั้นต้องการจะดื่มเลือดจึงตบะแตก โผเข้าไปหาแพะนั้นทำลายตบะที่ตนได้สมทานแล้ว^{๕๘}

เป็นสัตว์ที่ใช้บูชาขัยัญ การบูชาขัยัญ สิ่งที่ขาดไม่ได้ ก็คือการฆ่าสัตว์ และหนึ่งในสัตว์เหล่านั้น ก็มีแพะรวมอยู่ด้วยเสมอ ดังคำว่า พรหมณ์ภูทันทตะกำลังเตรียมพิธีบูชาขัยัญ โคนโคเพศผู้ ลูกโคเพศผู้ ลูกโคเพศเมีย แพะ และแกะอย่างละ ๗๐๐ ตัว ถูกรักษาเข้าไปผูกที่หลักเพื่อฆ่าบูชาขัยัญ^{๕๙} และในทางพระพุทธศาสนา ได้มีคำสอนที่ไม่ต้องฆ่าสัตว์บูชาขัยัญ ดังคำว่า แม้ในขัยัญของเจ้าผู้ครองเมืองเป็นต้นเหล่านั้นก็ไม่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกรและสัตว์นานาชนิด ไม่ต้องตัดต้นไม้มาทำหลักบูชาขัยัญ ไม่ต้องเกี่ยวหญ้าคา

^{๕๑} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๒๓/๑๔๓.

^{๕๒} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๖๐/๔๑๒.

^{๕๓} วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๒๓๑/๓๘๗.

^{๕๔} วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๒๓๗/๔๙๑.

^{๕๕} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๕๗-๒๕๘/๓๕-๓๘.

^{๕๖} วิ.จ.ุ.(ไทย) ๗/๒๗๕/๖๒.

^{๕๗} ขุ.ชา.เอกก.(ไทย) ๒๗/๑๐๗/๔๔.

^{๕๘} ขุ.ชา.ติก.(ไทย) ๒๗/๑๕๙/๑๕๔.

^{๕๙} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

เพื่อเปียดเปียนสัตว์อื่น^{๕๐} และกฏทันตพราหมณ์ ก็เป็นคนหนึ่งที่ยกเลิกการบูชาด้วย การฆ่าสัตว์ ดังคำว่า ขอท่านพระโคตมจทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าพระองค์ได้ปล่อยโคเพศผู้ ลูกโคเพศผู้ ลูกโคเพศเมีย แพะ แกะ อย่างละ ๗๐๐ ตัว ได้ให้ชีวิตแก่สัตว์เหล่านั้น ขอสัตว์เหล่านั้นจงได้กินหญ้าเขียวสด ได้ดื่มน้ำเย็นกระแสมออ่อน ๆ จงพุดถูกตัวสัตว์เหล่านั้นเถิด^{๕๑}, เป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติ และในอัญญสูตร กล่าวไว้ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตระเตรียมการบูชามหาอัญญ คือโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว และแกะ ๕๐๐ ตัว ถูนำไปผูกไว้ที่หลักเพื่อบูชา^{๕๒}

โปรดสงสารแพะเถิด เพราะคนที่ฆ่าแพะเป็นคนโหดร้าย บุคคลเป็นผู้นำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ดังคำว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ฆ่าแพะ ฆ่าสุกร ฆ่านก ฆ่าเนื้อ(เลี้ยงชีพ) เป็นคนโหดเหี้ยมเป็นคนฆ่าปลา เป็นโจร เป็นคนฆ่าโจร เป็นคนฆ่าโค เป็นคนคุมเรือนจำหรือ บางพวกเป็นผู้ทำการทารุณ^{๕๓} คนฆ่าแพะ อยู่ในผู้ที่มีชาติดำ ได้แก่ คนฆ่าแพะ คนฆ่าสุกร คนฆ่านก พรานเนื้อ ชาวประมง โจร เพชฌฆาต เจ้าหน้าที่เรือนจำหรือคนงานขั้นต่ำและหยาบช้า

ความรู้เกี่ยวกับแพะในตำนาน

แพะเป็นสัตว์ที่กินหญ้าเป็นอาหาร ดังคำว่า คือ ช้าง ม้า โค ลา แพะ มฤค หรือสัตว์ดิรัจฉาน จำพวกอื่นบางพวกที่มีหญ้าเป็นอาหาร ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ติดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่มีหญ้าเป็นอาหารเหล่านั้น^{๕๔} มีคำสอนที่เกี่ยวกับแพะ ไว้หลายครั้ง เช่น แพะรับบาป ซึ่งในภาษาไทย สื่อความหมายถึงคนที่รับเคราะห์กรรม แทนผู้อื่นที่ทำความผิด เช่น คำว่าเขาต้องกลายเป็นแพะรับบาปไปโดยที่เขาไม่ได้ทำผิดอะไรเลย

สำนวนภาษิต

“แพะรับบาป” กล่าวถึงคนที่รับเคราะห์กรรมแทนผู้อื่นที่ทำความผิดนั้น หมายถึงสำนวนไทยที่ว่า ผู้ที่ไม่รู้หรือโหนอโหนอะไร แต่ต้องมารับกรรมหรือรับผิดชอบแทนผู้อื่น เป็นคำที่เคยได้ยินมานานแล้ว คงได้ยินคำว่า แพะรับบาป เพื่อใช้เปรียบผู้ที่ต้องรับผลจากความผิดที่ตนเองไม่ได้ก่อ ความนิยมในการใช้สำนวนดังกล่าวมีมากเสียจนทำให้เกิดคำและวลีที่เกี่ยวข้อง เช่น จับแพะ คนที่ไม่ได้ทำผิดจริง เป็นคนบริสุทธิ์

^{๕๐} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๔๗/๑๔๕.

^{๕๑} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๕๔/๑๔๙.

^{๕๒} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘.

^{๕๓} ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๘/๘.

^{๕๔} ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๕๑/๒๙๖.

ซึ่งเป็นความเจازงของเจ้าหน้าที่ตำรวจ อาจจะช่วยใจหรือไม่สามารถจับผู้ร้ายได้ จึงต้องขายผ้าเอาหน้ารอดไปด้วย เพื่อการจับตัวผู้บริสุทธิ์มาแถลงข่าวให้แก่สังคมทราบและปิดคดีได้ คนไม่น้อยเลยมักจะนึกไปถึง “แพะรับบาป” ที่เป็นคน มากกว่า “แพะ” ที่เป็นสัตว์เสียอีก แต่สงสัยกันไหมว่า สัตว์ที่จำต้องรับบาป ต้องเป็นแพะ อย่างเดียว เป็นตัวอื่นไม่ได้ เมื่อไปค้นคว้า คำว่า แพะรับบาป เป็นสำนวนที่พจนานุกรม ให้บทนิยามว่า “คนที่รับเคราะห์กรรมแทนผู้อื่นที่ทำการนั้น” ปัจจุบันคนที่ เป็น “แพะรับบาป” บางทีก็เรียกกันสั้น ๆ ว่า “แพะ” สำนวน “แพะรับบาป”

เคยสงสัยไหมว่า เหตุใดจึงต้องเป็น “แพะ ที่รับบาป และพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาภล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความนิยามว่า แพะรับบาป มาจากภาษาอังกฤษว่า scapegoat ในศาสนาอิวที่ มาของคำนี้ ปรากฏในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม ซึ่งเป็นคัมภีร์ชาวอิสราเอล ผู้อยู่ในทะเลทราย มีภูมิหลังเป็นผู้เลี้ยงแพะ หรือแกะ เป็นอาชีพ แพะรับบาปที่เป็นพิธีปฏิบัติในวันลบบาปประจำปี ของชาวอิสราเอล ซึ่งเริ่มด้วยการที่ปุโรหิตถวายเป็นเครื่องบูชาไถ่บาปของตนเองและครอบครัว เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ปุโรหิตจะนำแพะ ๒ ตัวไปถวายพระเจ้าเป็นเจ้าที่ประตูเต็นท์นัดพบ และจะเป็นผู้จับสลากแพะ ๒ ตัวนั้น สลากใบที่ ๑ หากตกแก่แพะตัวใด แพะตัวนั้นจะถูกฆ่าและถวายพระเจ้า เป็นเครื่องบูชาเพื่อไถ่บาปของประชาชน เรียกว่า “แพะไถ่บาป” ส่วนสลากใบที่ ๒ หากตกแก่แพะตัวใด แพะตัวนั้น จะถูกนำไปถวายพระเจ้าเป็นเจ้า ทั้งยังมีชีวิตอยู่แล้ว ใช้ทำพิธีลบบาปของประชาชน โดยยกบาปให้ตกที่แพะตัวนั้น เสร็จแล้วก็จะปล่อยแพะตัวนั้นไปนบบาปเข้าไปในป่าลึก จนทั้งแพะและบาปไม่สามารถกลับมาอีก แพะที่ถูกจับโดยสลากใบที่ ๒ นี้เรียกว่า “แพะรับบาป”

ส่วน “แพะรับบาป” ในศาสนาฮินดู มีผู้สันนิษฐานว่า ส่วนที่เหมาะสมจะใช้บูชาโยธู ได้ออกจากร่างมนุษย์ไปสู่ร่างม้า เมื่อฆ่าม้า ส่วนที่เหมาะสมจะใช้บูชาโยธูที่ออกจากตัวม้าไปสู่ร่างโค เมื่อฆ่าโคก็ไปสู่ร่างแกะ และจากแกะไปสู่แพะ ส่วนที่เหมาะสมจะใช้บูชาโยธู คงจะอยู่ในตัวแพะนานที่สุด ดังนั้น แพะจึงกลายเป็นตัวที่เหมาะสมที่สุด สำหรับใช้ฆ่าบูชาโยธู ซึ่งเป็นที่มาอีกอย่างหนึ่งของคำว่า “แพะรับบาป” คำว่า scapegoat บางตำรา ใช้ข้อมูลว่ามาจาก escape + goat แพะที่หนีไป คำว่า “แพะรับบาป” มีมานานแล้ว ก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่า ต้องใช้แพะ ด้วย ใช้อย่างอื่นได้ไหม เช่น กระท่ายรับบาป วัวรับบาป ตามแนวความเชื่อของบางศาสนาที่ฆ่าสัตว์บูชาโยธู เพื่อล้างบาปต่อศิวะ ในเมื่อว่า คำนี้ “แพะรับบาป” ก็ใช้กันมากมายในสังคมทุกระดับ ก็น่าจะมียันแพะแห่งชาติ เพื่อว่าจะได้ทำบุญทำทานให้แพะกัน เมื่อวันไม่ได้ ปืนี่เป็นปีแพะ ก็น่าจะทำบุญให้แพะ เป็นปีแพะแห่งชาติ

แพะรับบาป ทราบกันมานานแล้ว มินัยยะของแพะรับบาป ที่เป็นลัทธิความเชื่อและลูกกลมเข้ามาในสังคมที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และลูกกลมออกไปตามความคิดจนหลายคนคิดว่า น่าจะมีวันแพะแห่งชาติ หรือปีแพะแห่งชาติ ในอดีตกาล เพื่อเป็นการไถ่โทษต่อเทพเจ้าตามความเชื่อซึ่งเราเรียกว่า การบูชาโยธู ซึ่งก่อนหน้านี้ เขาใช้เลือดหญิงพรหมจรรย์เท่านั้น และเปลี่ยนมาเป็นแพะแทน เพราะมีกฎหมายห้ามฆ่ามนุษย์ อีกอย่างหนึ่ง มนุษย์มีความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์ของแพะ ที่ติดตามพระเจ้า

ไปทุกหนทุกแห่ง จึงมีการขอขมาไถ่โทษ เพื่อแสดงความสำนึกผิด แต่คุณนี้กลับตรงกันข้าม คือคนชั่วมีการโยนความผิดให้คนดีหรือเอาคนทำผิดเล็กน้อยมารับผิดชอบใหญ่แทนตัวการ ซึ่งเป็นสำนวนกันว่าแพะรับบาป สรุปลุกก่อนใช้แพะรับบาป บุษาทเพ เพราะกลัวว่าเป็นเจ้าจงลงโทษจะเกิดเหตุการณ์ไม่ดี แต่คุณนี้ คนชั่วทำทนายเทพเจ้าโดยการหาแพะรับบาปแทนตน เพื่อไม่ให้ตัวเองรับผิดชอบ นับตั้งแต่โลกนี้มีแพะมีคนและมีบาป หากไม่มีบาป ที่คนทำขึ้น แพะก็ไม่ต้องถูกใส่ร้าย และหากไม่มีคน ก็ไม่มีคนทำบาป เรื่องของภาษามีไว้สื่อสาร มีทั้งภาษาตามอรรถและภาษาตามนัย คำพังเพย จึงเป็นไปตามนัย ห้ามนำมาตีความในเชิงอรรถโดยเด็ดขาด ดังเช่น ถูกเลี้ยงเก้าอี้ ทำไม จึงไม่พูดว่า เขาถูกเลี้ยงโต๊ะ เตียง ม้านั่ง เป็นต้น คำว่า แพะรับบาป น่าจะมาจากคำพูดว่า Sacrificial lamb มาจากคำบอกเล่าในคัมภีร์ฉบับเก่า เรื่องเจนิสสิส ตอนอับราฮัมถูกทดลอง ความรักและนับถือพระยโฮวา ท่านสั่งให้อับราฮัม นำลูกชายเพื่อไอสแควไปบูชา (เผา) อับราฮัม ก็พาลูกชายแสนรักขึ้นเขาไปทำพิธีบูชาพระเจ้าตามที่ท่านสั่ง พออับราฮัมผูกลูกชายกับกองฟืนและตั้งมีดจะเชือดคอลูกชาย ก็มีเทพมาห้ามไว้แล้วก็มีเขาติดอยู่กับพุ่มไม้ ที่นำมาเผาบูชาพระเจ้าแทนลูกชายของเรา เรียกว่าแพะมารับเป็นสิ่งบูชาล้างบาปแทนไอสแคว กระนั้น อะไรที่ต้องมารับเคราะห์แทนผู้อื่น ก็เรียกว่า แพะรับบาปได้ แต่ความหมายมีความกว้าง และลึกกว่านี้มาก วิจารณ์กันชั่วชีวิตก็ไม่จบ

ธรรมชาติของแพะนั้น เวลาที่มันตกใจ ข้อต่อของมันจะล็อค และสิ่งต่อไปไม่ได้ ดังนั้น ฝั่งที่เลี้ยงฝูงแกะ จึงนำแพะมาปะปนอยู่กับฝูงแกะ เมื่อหมาป่าจะเข้ามากัดแกะ หมาป่าจะได้กินแพะแทน เพราะแกะมีราคาสูงกว่า จึงเป็นที่มาของสำนวน “แพะรับบาป” ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี ทรงปรารภมตกภัย จึงตรัสอดีตนิทานมาสาธกว่า นานมาแล้ว สมัยพระเจ้าพรหมทัต มีอาจารย์ศิลาปาโมกข์ผู้หนึ่ง คิดจะทำมตกภัย (อุทิศตนตาย) จึงให้ลูกศิษย์จับแพะตัวหนึ่งไปอาบน้ำและประดับดอกไม้ แพะพอถูกลูกศิษย์จูงไปที่ทำน้ำ ก็ทราบถึงวาระสุดท้ายของชีวิตตนมาถึงแล้ว อันเนื่องจากกรรมเก่า จึงเกิดความโสมนัส ได้หัวเราะออกมาเสียงดัง และคิดเวทนาสงสารพราหมณ์ที่จะได้รับความทุกข์โศก จึงร้องให้ออกมา แพะแสดงอาการบางคราวหัวเราะบางคราวร้องให้ออกมา ทำให้พวกลูกศิษย์แปลกใจ เมื่อนำแพะกลับมาถึงสำนักแล้ว จึงบอกเรื่องนี้แก่อาจารย์ทราบ อาจารย์จึงถามแพะถึงอาการนั้น แพะจึงบอกพราหมณ์ว่า “อดีตชาติเคยเป็นเหมือนกัน เพราะได้ฆ่าแพะตัวหนึ่งทำมตกภัย จึงเป็นเหตุให้ถูกฆ่าตัดศีรษะถึง ๔๙๙ ชาติ นี้เป็นชาติที่ ๕๐๐ พอดี จึงหัวเราะดีใจที่จะสิ้นกรรมในวันนี้ และร้องไห้ เพราะสงสารท่าน จึงจะเป็นเช่นกับเรา” พราหมณ์ได้ฟังแล้วเกิดความสลดใจ จึงยกเลิกไม่ฆ่าแพะ เพื่อไม่ให้แพะเกิดอันตราย แพะจึงบอกพราหมณ์ว่า “การอารักขาของท่านมีประมาณน้อย ส่วนบาปกรรมของเรามีกำลังมาก อะไรก็ห้ามไม่ได้” แพะพอเขาปล่อย ก็ชะเง้อคอจะกินใบไม้ใกล้แผ่นดินแห่งหนึ่ง ทันใดนั่นเอง สายฟ้าได้ผ่าลงที่แผ่นดิน สะเก็ดหินชิ้นหนึ่งได้ปลิวไปตัดคอแพะที่กำลังชะเง้อคออยู่พอดี แพะล้มลงสิ้นใจตายทันที รุกขเทวดาที่อยู่ในที่นั้น ได้กล่าวสอนว่า “มนุษย์ผู้กลัวตนกรร กิ่งพาทัน

งดปาณาติบาต ตั้งอยู่ในเบญจศีลเถิด” แล้วกล่าวอีกว่า “ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาตภาพนี้เป็นทุกขสัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่ามีผู้ฆ่าสัตว์ยอมเสร์้าโคก” คติข้อคิดมีอยู่ว่า เกิดเป็นคนไม่พึงทำกรรมชั่วด้วยการฆ่าสัตว์ด้วยกัน มิเช่นนั้น จะได้รับความทุกข์เช่นแพะรับบาปนี้

สรุปท้ายบท

สรุปความว่าแพะในทางพระพุทธศาสนา ทำให้รู้ได้ว่า **แพะ** มีคุณธรรมที่ทำให้ได้ข้อคิดหลายอย่าง คือ

๑. เป็นสัตว์ที่สอนเรื่องกฎแห่งกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะเคยพูดไว้ก่อนตายว่า เมื่อฆ่าเขาก็ถูกฆ่าเพราะกรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้ เนื่องจากตนได้เห็นประจักษ์ได้ด้วยตนเองว่า ฆ่าสัตว์เพียงครั้งเดียวแต่ต้องถูกฆ่าตัดคอถึง ๕๐๐ ชาติ

๒. เป็นสัตว์ที่ใช้ประโยชน์ได้สารพัด เพราะใช้ทำที่ปูนั่งก็ได้ ขนเจียมทำประโยชน์ได้หลายชนิด เพราะขนนี้แหละทำให้ชีวิตอยู่รอดได้

๓. เป็นของบริโภค เพราะน้ำนมแพะ สามารถให้เด็กทารกดื่มได้ และคนทั่วไปก็สามารถดื่มได้เช่นกัน เนยใสบางชนิดก็ทำมาจากนมแพะด้วย และนมแพะเป็นของประณีต จัดเป็นโภชนะอันประณีต

๔. เป็นที่มาของชื่อใหม่ต้นไทร ต้นไทร เดิมชื่อว่านิโครธ แต่เพราะคนเลี้ยงแพะเข้าไปอาศัยร่มเงาดังนั้น จึงชื่อว่า อชปาลนิโครธ

๕. เป็นสัตว์ที่ถูกฆ่าบูชาญ เพราะการบูชาญ เป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่มีเจ้าลัทธิบางยุคบางสมัย เกิดความโลภอยากกินอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ จึงคิดหาวิธีและได้แนวทางการได้เนื้อสัตว์โดยอาศัยพิธีกรรม เพราะแต่เดิม การบูชาญ เป็นการไม่เบียดเบียนกัน

๖. คนที่ติดใจในรสอาหาร ประเภทเนื้อ ตายแล้วก็มีโอกาสไปเกิดเป็นสัตว์ประเภทเนื้อ เช่น แพะ แกะ

๗. เป็นสัตว์ที่มีพลังเหมือนกัน แพะเคยขวิดปรีพาทกที่เข้าใจว่าแพะ กำลังจะไหว้ตนให้ตายคาที่มาแล้ว และเป็นสัตว์ที่เทวดา

๘. เป็นสัตว์ที่สำคัญ มีเพศสัมพันธ์กันไม่เลือกหน้า ดังนั้น มนุษย์จึงต่างจากสัตว์คือแพะ ก็ตรงที่มีหิริ โอตตปัปะ ความละอายแก่ใจและความเกรงกลัวต่อบาป เพราะมนุษย์แต่ละคนไม่มีจิตชั่ว แต่มีความเคารพยำเกรงว่า ‘แม่’ ว่า ‘ป้า น้า’ ว่า ‘ป้าสะใภ้ น้าสะใภ้’ ว่า ‘ภรรยาของอาจารย์’ หรือว่า ‘ภรรยาของครู’ แต่หากมนุษย์ขาดความละอายแก่ใจและความเกรงกลัวต่อบาป สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เป็นเสมือนแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ก็จะทำให้มนุษย์กับสัตว์ไม่มีความแตกต่างกันเลย

๙. แพะต้องรับบาป หรือสิ่งที่ผู้อื่นทำอยู่เสมอ เป็นไปตามเหตุปัจจัย และต้องสวดดีแพะตัวที่รับบาปของมนุษย์และเข้าไปในป่าลึก จนบาปหาทางกลับมาไม่ได้ ต้องขอชื่นชมในความเสียสละของแพะนั้น ๆ

นอกจากนี้ สิ่งที่ได้มาจากแพะ เช่น ขี้แพะ ก็ทำให้คนผู้พูดมาก ได้หยุดพูดมาแล้ว คนที่มีศิลปะติดกรวด ใช้ศิลปะติดขี้แพะใส่ปากทำให้ปรีหิตผู้พูดมาก หยุดพูด ทำให้พระราชาสบายหู ดังนั้น เรื่องราวต่าง ๆ ของแพะ แม้จะมีไม่มากนัก แต่ก็ให้ข้อคิดได้ ไม่สำคัญอย่างแพะ มีสทาร์สันโคช ยินดีเฉพาะ

ในคู่ครองของตน หยุดเปียดเปียนกันและกัน ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในปีแพะ เพราะกลัวผลของบาปกรรม ไม่ติดใจในรสอาหารประเภทเนื้อ พุดให้น้อยลง ทำให้มากขึ้น มีปกติประพฤติศีล ๕ ก็ทำให้แพะผู้รับบาป อำนวยอวยพรให้ทุกท่านมีความสุขตลอดปีแพะและตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.
- _____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอัฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖-๒๕๕๗.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.